

dr hab. Izabela Lipińska
prof. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
Katedra Prawa i Organizacji Przedsiębiorstw w Agrobiznesie
Wydział Ekonomiczny

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Emilii NAWROTEK

pt. *Prawne aspekty ochrony rolnych zasobów naturalnych przed gatunkami
inwazyjnymi*

(Lublin 2021, ss. 284)

W wykonaniu uchwały Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych UMCS w Lublinie z dnia 17 marca 2021 r., powołującej mnie na recenzentkę w przewodzie doktorskim Pani mgr Emilii Nawrotek, mam zaszczyt przedstawić ocenę rozprawy doktorskiej pt. *Prawne aspekty ochrony rolnych zasobów naturalnych przed gatunkami inwazyjnymi*, napisanej w Instytucie Nauk Prawnych, w Katedrze Prawa Rolnego i Gospodarki Gruntami pod kierunkiem i opieką naukową Pani dr hab. Beaty Jeżyńskiej, prof. UMCS (Promotorem pomocniczym był Pan dr hab. Radosław Pastuszko).

Po zapoznaniu się z treścią rozprawy stwierdzam, że:

1. rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego,
2. Autorka wykazała się w rozprawie ogólną wiedzę teoretyczną w dziedzinie nauk prawnych (nauk społecznych), w dyscyplinie prawo (nauki prawne),
3. rozprawą Kandydatka do stopnia naukowego doktora potwierdziła owe umiejętności samodzielnego prowadzenia prac naukowo-badawczych.

Oznacza to, że oceniana rozprawa doktorska odpowiada kryteriom określonym w art. 13 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki¹, co pozostaje w związku z obowiązywaniem dyspozycji art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce².

Mając powyższe na uwadze opowiadam się za dopuszczeniem Pani mgr Emilii Nawrotek do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

W uzasadnieniu tego wniosku przedstawiam następujące argumenty, ale także uwagi i spostrzeżenia, jakie nasunęły mi się w czasie analizy treści pracy i opracowywania recenzji:

1. Wybór problemu badawczego i sformułowanie tematu dysertacji

Autorka recenzowanej rozprawy doktorskiej dokonała właściwego wyboru przedmiotu swych badań. Podjęte zagadnienie naukowe jest aktualne i istotne. Kwestia ochrony rolnych zasobów naturalnych przed gatunkami inwazyjnymi jest złożona, zarówno pod względem doktrynalnym, aplikacyjnym, jak i społecznym. W literaturze, występujące problemy prawne są podejmowane głównie incydentalnie, choć pojawiające się określone zjawiska biologiczne, którym towarzyszą nieoczekiwane skutki gospodarcze, coraz częściej implikują zainteresowanie badaczy z zakresu prawa. Problematyka ta jest często przedmiotem rozważań i analiz dokonywanych przez przedstawicieli innych dziedzin nauki. Stąd też problem badawczy został wybrany trafnie. Jest on interesujący zarówno teoretycznie, jak i praktycznie.

Rozwiązanie wybranego przez Autorkę rozprawy zagadnienia naukowego pozwala bowiem nie tylko odpowiedzieć na pytanie czy obowiązujące regulacje pozwalają na formalne monitorowanie i przeciwdziałanie procesom introdukcji obcych inwazyjnych gatunków do rolnych agroekosystemów i daje podstawy do sformułowania ogólnych ocen i rekomendacji *de lege ferenda*.

---

¹ Tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r. poz. 1789.

² Dz. U. poz. 1669, z późn. zm.

Kwestia ochrony tychże zasobów jest niezmiernie ważna w ujęciu konsekwencji jakie niesie w postaci utraty agrobioróżnorodności, szczególnie że jest ona skutkiem zarówno świadomego, jak i przypadkowego działania człowieka. Ponadto jest ona przedmiotem regulacji międzynarodowej, unijnej i krajowej. Zatem jej ujęcie przez pryzmat określonego systemu norm prawnych jest jak najbardziej uzasadniony, tym bardziej że jak wskazuje Autorka poszczególne instrumenty prawne są rozproszone, zróżnicowane i mają różną moc wiążącą.

Problem naukowy istnieje zatem obiektywnie, z czego wynika potrzeba jego naukowego opracowania.

Temat rozprawy doktorskiej oddający istotę tego zagadnienia został przy tym sformułowany prawidłowo – zarówno pod względem zgodności formalnoprawnej użytych pojęć, jak i pod kątem poprawności logicznej i systemowej. Tytuł dysertacji odpowiada zatem obszarowi podjętych i przeprowadzonych badań oraz jest zgodny z treścią recenzowanej dysertacji.

2. Założenia rozprawy doktorskiej i użyte metody badawcze

Założonym przedmiotem rozprawy jest problematyka prawnej ochrony i przeciwdziałania negatywnym skutkom inwazji biologicznych w agroekosystemach.

Wskazany przez Autorkę podstawowym celem dysertacji jest ustalenie, czy w przepisach prawa krajowego, europejskiego i międzynarodowego istnieją regulacje, które pozwalają na wyodrębnienie spójnego systemu tworzącego ramy do formalnego monitorowania i przeciwdziałania procesom introdukcji obcych gatunków inwazyjnych w rolnych agroekosystemach. Stawia Ona pytanie czy system taki jest jeszcze w fazie *in statu nascendi*, czy też takowego nie ma, a regulacje prawne co do ochrony przed gatunkami inwazyjnymi obcymi tworzone są *ad hoc*, odpowiednio do ujawniających się potrzeb czy konieczności niwelowania negatywnych skutków inwazji biologicznych (s. 10).

Autorka dla realizacji przyjętego celu badawczego przyjęła cztery hipotezy badawcze:

1. Ochrona bioróżnorodności jest zasadniczym paradygmatem współczesnego prawa ochrony środowiska;
2. Inwazje biologiczne dotyczą wszystkich ekosystemów;
3. Konieczne jest wdrożenie szczególnych regulacji w zakresie ochrony agroekosystemów;
4. Rolne zasoby naturalne należy ujmować jak najszerszej (s. 11-12).

Do tak sformułowanych hipotez badawczych wyróżniła obszary badań nad inwazjami szkodliwych obcych gatunków w agroekosystemy, które zostały poddane eksploracji w kolejnych rozdziałach rozprawy.

Cel pracy Autorka rozwija formułując dwie tezy dysertacji. W toku poznania naukowego jej rozważania koncentrują się wokół twierdzenia, że rozproszenie przepisów regulujących ochronę zasobów biologicznych stanowi znaczne utrudnienie ich stosowania. Druga teza dotyczy tego, że instrumentarium prawne, które ma być wdrażane w celu ograniczania ryzyka i skutków inwazji biologicznych w rolnych zasobach naturalnych ma charakter dynamiczny i jest przedmiotem ciągłych prac legislacyjnych (s. 10).

Opracowanie składa się ze *Wstępu*, siedmiu rozdziałów i *Zakończenia*. Opis treści poszczególnych głównych jednostek redakcyjnych we *Wstępie* wskazuje na sekwencyjną analizę problemów w obszarze analizowanej materii. Jak Autorka wskazała i jednocześnie udowodniła, regulacje są rozproszone, nie tworzą spójnego systemu ochrony, niekiedy przybierają też różną formę decydującą o mocy wiążącej konkretnych aktów prawnych (s. 9).

W strukturze podziału treści widać próbę kompleksowego opracowania tematu. Podjęcie się twórczego opracowania zagadnienia prawnych aspektów ochrony rolnych zasobów naturalnych przed gatunkami inwazyjnymi z perspektywy prawa rolnego i ochrony środowiska z uwzględnieniem związkowych aspektów wynikających z innych gałęzi i dziedzin prawa zasługuje na szczególną aprobatę. Autorka stara się w sposób analityczny osiągnąć cel pracy.

Autorka wyraźnie wskazała pole badawcze i określiła płaszczyzny zgłębienia tematu. Przyjęła uzasadnione podejście badawcze, które gwarantuje kompleksowość

dysertacji i pozwala na sformułowanie wniosków końcowych. Do osiągnięcia założonych celów pracy przeprowadziła wyczerpującą analizę norm prawnych.

W pracy, która w pewnym wymiarze ma charakter interdyscyplinarny, wykorzystwała liczne opracowania z zakresu prawa ochrony środowiska, jak i dane pochodzące z innych nauk, w tym ekonomii, biologii, ekologii, czy nauk rolniczych (w tym: między innymi agrotechniki, agronomii). Taki sposób postępowania badawczego pozostaje właściwy w realiach przeprowadzonych badań.

Powyższe założenia pracy, określenie jej celu, zakresu i przedmiotu, a także przesłanki metodologiczne i zastosowane środki poznania naukowego rozprawy zostały dość przekonująco omówione we *Wstępie* dysertacji. Można było dokonać bardziej wyraźnego rozwarstwienia względów uzasadniających dokonanie wyboru tematyki badawczej, przykładowo: względy poznawcze, społeczno- gospodarcze, praktyczne i teoretyczne.

Określona we *Wstępie* koncepcja badań nie budzi wątpliwości. Za w pełni adekwatne i prawidłowe należy uznać przyjęte metody badawcze i położenie głównego nacisku w pracy na dociekania metodą dogmatyczno-prawną. Na jej rzeczywiste wykorzystanie wskazuje znaczna liczba przeanalizowanych aktów normatywnych prawa międzynarodowego, prawa europejskiego oraz prawa krajowego. W przyjętej metodyce badań Autorka uwzględniła także analizę stanowisk wyrażanych w doktrynie, zwłaszcza zagranicznej, która omawianemu zjawisku rozprzestrzeniania się inwazyjnych gatunków obcych poświęca więcej uwagi niż piśmiennictwo krajowe. Jednocześnie wartym podkreślenia jest fakt, że poruszana w dysertacji problematyka badawcza ma charakter interdyscyplinarny, co implikowało konieczność uwzględnienia dorobku nauk przyrodniczych i zaprezentowania oraz wykorzystania w pewnym zakresie danych ekonomicznych i statystycznych. Istotne znaczenie miało także wykorzystanie metody historycznej, która umożliwiła identyfikację rzeczywistych problemów, wynikających z dotychczasowych regulacji prawnych i pozwoliło na zaprezentowanie ich ewolucji.

W odniesieniu do określenia skutków rozwiązań prawnych Autorka uwzględniła również wyniki badań empirycznych. Pozyskane dane liczbowe

wykorzystała w celu zobrazowania skali i rozmiaru zagrożeń wywołanych przez inwazyjne gatunki obce dla rolnych zasobów naturalnych, co również umożliwiło dokonanie oceny ich skutków społecznych i gospodarczych.

Przyjęte założenia i metody badawcze wskazują, że opracowanie posiada wyraźne walory dogmatyczno-prawne, uwzględniające i oceniające najważniejsze rozwiązania normatywne, nie tylko przez pryzmat wybranego spectrum regulacyjnego, ale również istniejącego w badanym obszarze stanu wiedzy naukowej.

3. Konstrukcja pracy

Układ treści rozprawy jest właściwy. Jej podział na rozdziały i podrozdziały nie jest dowolny, a tytuły jednostek redakcyjnych odzwierciedlają zawarte w nich treści. Struktura podziału rozważań jest przy tym odpowiednia do przedmiotu pracy, a tak skomponowana całość jest pod tym względem logiczna i spójna.

Zapoznanie się ze spisem treści wywołuje pozytywne wrażenie nie tylko naukowe, ale także estetyczne. Praca pod tym względem jawi się jako dość jednorodnie usystematyzowana – całość dzieli się na rozdziały, które dzielą się na podrozdziały, a które z kolei niekiedy – w zależności od potrzeb – różnicują się na jednostki redakcyjne niższego rzędu. Pod kątem struktury wewnętrznej dysertację należy uznać za właściwie skonstruowaną. W ujęciu podziału treści, została przez Autorkę zachowana proporcja.

Analizując dysertację od strony jej konstrukcji należy stwierdzić, że Autorka rozwinęła temat w siedmiu rozdziałach merytorycznych, w których tytuły i śródtytuły wewnętrznych części jasno obrazują myśl przewodnią i drogę poznania naukowego. Konkluzje zamieściła na końcu pracy, podkreślając zarówno znaczenie omawianego problemu, jak i zawarła uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*.

W kolejnych rozdziałach Autorka przedstawia takie kwestie, jak: *Podstawowe pojęcia i terminologie; Ochronę bioróżnorodności jako paradygmat ochrony zasobów naturalnych; Inwazyjne gatunki obce wobec zasobów naturalnych; Ochronę agrobiosystemów przed gatunkami obcymi inwazyjnymi; Ochronę zasobów roślinnych*

i leśnych przed gatunkami obcymi inwazyjnymi; Ochronę rolnych zasobów zwierzęcych przed gatunkami obcymi inazyjnymi oraz Ochronę zasobów gruntów i wody przed gatunkami obcymi inwazyjnymi. Całość zwięzają uwagi i konstatacje finalne, odnoszące się w pewnej mierze do celu pracy oraz wskazanych na wstępie stwierdzeń.

Oceniając w tym aspekcie konstrukcję pracy, należy stwierdzić, że struktura dysertacji niewątpliwie odpowiada autorskiej koncepcji ujęcia tematu.

Na końcu pracy została zawarta *Bibliografia* (zawierająca łącznie 298 pozycji, w tym 131 zagranicznych), *Wykaz aktów prawnych* (w tym regulacje prawa międzynarodowego, europejskiego oraz krajowego) oraz *Wykaz źródeł internetowych* (49 pozycji). Dodatkowo w ramach *Wykazu aktów prawnych*, dokonano podziału *Prawa międzynarodowego* na *Umowy międzynarodowe* oraz *Inne dokumenty*, a *Prawo europejskie* na *Prawo UE* oraz *Inne dokumenty*. Przyjęty układ należy uznać za logiczny.

Niemniej tworząc *Wykaz aktów prawnych* trzeba było wskazać źródła prawa pogrupować w kolejności według kryterium chronologii (s. 265, 267). Natomiast konstruując *Prawo UE* można było również zastosować wskazane kryterium, bądź pogrupować wskazane źródła prawa wewnątrznie według kryterium hierarchii ze wskazaniem i wyróżnieniem jego nazwy. Jeżeli chodzi o referencje literatury zawarte w przypisach nie wywołują obiekcji, choć zdarzają się pewne drobne błędy redakcyjne (s. 33, 39, 76, 176, 204).

Jak podkreślono, w *Bibliografii* Autorka wskazuje 298 polskich i obcych publikacji naukowych, zarówno z zakresu prawa, jak i innych nauk. Spora jest też liczba przywołanych aktów prawnych istotnych dla opracowania rozprawy. Zgromadzony i wykorzystany materiał źródłowy jest znaczny, co należy ocenić bardzo pozytywnie. Adekwatnie bazę źródłową recenzowanej rozprawy można w tym kontekście uznać za odpowiednią, podkreślając przy tym rzetelność przeprowadzonej kwerendy. Pozytywne wrażenie robi też łączna liczba przypisów umieszczona w tekście recenzowanej rozprawy, która wynosi 472, w tym ich część nie stanowi zwykłych referencji źródłowych, ale są to przypisy dygresyjne.

Oznacza to, że poglądy naukowe Doktorantki nie tylko są kształtowane na podstawie zgłębienia literatury przedmiotu, ale także analizy znacznego materiału normatywnego. Autorka w sposób umiejętny łączy treści i poglądy z zakresu prawa z materiałem źródłowym innych nauk odnosząc się do zagadnienia będącego przedmiotem rozprawy. Świadczy to o zdobyciu – stosownie do poziomu zaawansowania – umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

4. Ocena pracy pod względem formalnym

Od strony formalnej – biorąc pod uwagę obszerność dysertacji i wielość zwartych w niej definicji oraz pojęć – praca została napisana prawidłowo. Język jakim napisano rozprawę jest poprawny i w pełni zrozumiały. Wywody w niej zawarte są logiczne, zrozumiałe i nie zawierają powtórzeń. W pracy występują niekiedy potknięcia językowe i błędy interpunkcyjne (np. s. 18, 35, 52, 56, 103, 123, 141, 173, 196), które nie mają jednak istotnego znaczenia dla całościowego przekazu.

5. Uwagi szczegółowe

Sformułowanej w recenzji pozytywnej ocenie rozprawy doktorskiej towarzyszą jednak pewne uwagi szczegółowe. Zadaniem recenzenta jest również zwrócenie uwagi na kwestie budzące wątpliwości, skłaniające do dyskusji oraz sprawy wymagające szerszego rozpatrzenia.

W odniesieniu do treści wiążących się z analizą prawa międzynarodowego i to na kanwie wszystkich przytoczonych zakresów ochrony, zabrakło pewnego ogólnego nawiązania do charakteru jego szczególnych norm prawnych, na które składają się licznie cytowane w pracy umowy i konwencje międzynarodowe. Ich swoistość polega na tym, że stanowią one pewien zasób powszechnie uznawanych zasad, wartości czy standardów, które nie muszą wprost wynikać z poszczególnych norm. Wydaje się, że Autorka mogła w tym zakresie odnieść się do pewnej ich słabości przez pryzmat odpowiedzialności za naruszenie norm dotyczących ochrony rolnych zasobów naturalnych oraz wskazania zastosowanych przykładowo sankcji lub ich braku. Takie ujęcie pozwoliłoby w pewnym stopniu na szerszą ocenę znaczenia podejmowanej

problematyki w ujęciu globalnym z jego przełożeniem na znaczenie regulacji unijnej oraz krajowej. Umożliwiłoby to również odniesienie do odpowiedzialności międzynarodowej co do zapewnienia fundamentalnego prawa do żywności, którego *de facto* gwarantem, jak podkreśla Autorka, jest ochrona zasobów naturalnych (s. 27).

Wydaje się, że najważniejszą zasadą w postępowaniu z inwazyjnymi gatunkami obcymi powinna być zasada prewencji, co znajduje poniekąd potwierdzenie w cytowanych aktach prawa międzynarodowego. Autorka podnosi, że w postanowieniach zawartych w umowach międzynarodowych oraz dokumentach strategicznych zasada ta została uwypuklona i przedstawiona w ujęciu powstałego zagrożenia w stosunku do zasobów przyrodniczych (s. 94). Działania mające na celu zapobieganie są powielane, choć nie tworzą całościowego katalogu środków. Jednocześnie wskazuje, że inaczej kwestia ta jest rozwiązana w przypadku prawa unijnego (rozporządzenia nr 1143/2014), w którym zasada prewencji stanowi zasadę naczelną a przepisy rozporządzenia są jej podporządkowane. Choć nadal jak sama stwierdza, w rozporządzeniu tym nie można się doszukać zamkniętego katalogu środków służących realizacji zasady prewencji, bowiem jego nie tworzy. Również i ono nie odnosi się do poszczególnych elementów ochrony zasobów przyrodniczych, jedynie do całego świata przyrodniczego, co wskazuje na pewien brak konsekwencji wywodów. W konkluzji zatem można stwierdzić, że takowy nie jest możliwy jednoznacznie do sformułowania.

Autorka podkreśla, że w porządku krajowym ochrona różnorodności biologicznej zwierząt gospodarskich realizowana jest przez rozwiązania prawne zawarte w ustawie o organizacji hodowli oraz w ramach uzupełnienia regulacji ustawowych można posłużyć się przyjętą Krajową Strategią zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich (s. 189). W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na to, że wskazana ustawa obejmuje swym zakresem oprócz hodowli, także rozród zwierząt (Ustawa z 10 grudnia 2020 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich, Dz. U. 2021, poz. 36). Natomiast jako jeden z jej najistotniejszych instrumentów wskazuje bezpośrednio ochronę i zachowanie ich zasobów. Właściwie Autorka wskazuje na rolę i znaczenie Krajowej Strategii, która zawiera zalecenia i wytyczne w zakresie działań

podejmowanych mających na celu ochronę zasobów genetycznych polskich zwierząt gospodarskim. Jednakże nie można się zgodzić, że chodzi jedynie o ochronę rodzimych zwierząt, a sam ustawodawca, za prawodawcą unijnym, wskazuje na najszerszy ich zakres, tj. introdukowania gatunków na terytorium Unii Europejskiej, czego przykładem może chociażby być alpaka (*Vicugna pacos*) (tak art. 2 ust. 1 pkt a) i b) ustawy). W toku myślowym zabrakło jednakże dookreślenia w jaki inny akt normatywny bądź dokument wpisuje się wspomniana Krajowa strategia (s. 189, ostatnie zdanie).

W konkluzji Autorka stwierdza, że obecnie brakuje wystarczających rozwiązań prawnych, które pozwalają na skuteczne przeciwdziałanie inwazjom biologicznym w rolnych zasobach naturalnych i istnieje potrzeba stworzenia całościowej regulacji w tym zakresie, a w prawie polskim pojawiają się fragmentaryczne regulacje dotyczące przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się inwazyjnych gatunków obcych (s. 239-240). Dostrzega Ona, że są pewne mechanizmy prawne, a wynikają przede wszystkim z Rozporządzenia Parlamentu i Rady UE nr 143/2014 (chodzi chyba o rozp. 1143/2014) z dnia 22 października 2014 r. w sprawie działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych. Wskazuje na fakt, że nie zostały takowe wdrożone w Polsce, mimo że zgodnie z powołanym rozporządzeniem, na państwach członkowskich ciąży obowiązek ustanowienia odpowiednich ram prawnych w tym zakresie, co ocenia negatywnie. Aczkolwiek przy tym stwierdzeniu zabrakło wskazania przyczyn bezczynności, bądź bezskuteczności rodzimego ustawodawcy, u podstaw których mogą leżeć wiele powodów. Zatem pewnego dalszego rozwinięcia wymaga kwestia systemu ochrony rolnych zasobów naturalnych w świetle krajowego porządku prawnego. W szczególności chodzi o wskazanie, czy projektowana obecnie ustawa „o gatunkach obcych” przewiduje stosowne w tym zakresie instrumenty, bądź procedury? Ponadto warto byłoby wskazać czy i w jakim stopniu zaproponowane w niej rozwiązania będą zapewniały taką ochronę. Konkludując, można było by się także pokusić o chociażby krótką analizę treści i założeń tego aktu prawnego. W tym kontekście Autorka uchyliła się od przedstawienia szerszych rozważań.

6. Podsumowanie

Stwierdzam, że przedłożona rozprawa jest opracowaniem istotnego, a równocześnie trudnego zagadnienia naukowego. Zawarte przeze mnie wątpliwości nie wpływają na pozytywną ocenę merytoryczną.

7. Konkluzja końcowa

Konkludując, rozprawa doktorska Pani mgr Emilii Nawrotek, pt. *Prawne aspekty ochrony rolnych zasobów naturalnych przed gatunkami inwazyjnymi* mimo zgłoszonych zastrzeżeń, zasługuje na pozytywną ocenę. Stanowi wzbogacenie nauki prawa o samodzielne rozwiązanie aktualnego zagadnienia naukowego. To wszystko uzasadnia stwierdzenie, że rozprawa odpowiada ustawowym wymogom stawianym pracom doktorskim, a ponadto zasługuje na opublikowanie.

W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Kandydatki do dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Poznań, dnia 12 maja 2021 r.

Trebeła dipkster